

УДК 94:356.15(477) «2014/2015»

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2021-35-3>

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ СТРУКТУР НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ БАТАЛЬЙОНІВ У 2014–2015 РОКАХ

Кравченко Микола Сергійович,

кандидат історичних наук,

докторант

Інституту української археографії та джерелознавства

імені М. С. Грушевського

Національної академії наук України

2005kms83@gmail.com

orcid.org/0000-0003-1908-1595

Метою даної розвідки є визначення обсягів та характеру впливу громадсько-політичних структур на формування добровольчих батальйонів, які брали участь у бойових діях на Сході України у 2014–2015 роках. **Методологія дослідження** передбачає застосування принципів історизму, цілісності вивчення історичних джерел та об'єктивності, використання методів аналізу і синтезу, класифікації та систематизації. У статті здійснено огляд та аналіз попередніх досліджень за цією тематикою, а також укладено перелік громадських організацій та політичних партій, які мали вплив на формування українських добровольчих батальйонів. **За результатами дослідження** здійснено класифікацію добровольчих підрозділів, які брали участь у Антитерористичній операції на Сході України. Ми вивчили такі добровольчі підрозділи за критерієм впливу на їх формування громадських організацій та політичних партій, спираючись на аналіз попередніх досліджень, матеріалів засобів масової інформації, опублікованих спогадів учасників подій, зафонованої внутрішньої документації добровольчих формувань та інших доступних джерел. **Висновки дослідження.** Досліджено характер впливу конкретних громадсько-політичних структур на конкретні добровольчі формування. Визначено вісімнадцять громадських організацій та політичних партій, які мали вплив на формування українських добровольчих батальйонів. При цьому вплив лише семи з цих структур був визначальним і лише у діяльності семи добровольчих формувань (трьох підрозділів у підпорядкуванні органів внутрішніх справ, добровольчої роти у підпорядкуванні Державної прикордонної служби і ще трьох добровольчих формувань, які не підпорядковувалися жодним державним структурам). Що стосується впливу міжнародного суспільно-політичного руху «Вільний Кавказ» на формування ще двох добровольчих підрозділів, то ми можемо припускати подібний вплив, але через відсутність даних не можемо це припущення підтвердити чи спростувати. Що стосується інших громадсько-політичних структур, то їх вплив стосувався тільки формування ідеологічних настроїв особового складу та творення символіки добровольчих формувань, вочевидь, лише на етапі їх комплектування.

Ключові слова: добровольчий рух, Антитерористична операція на Сході України, батальйон «Азов», батальйон «Аїдар», «Правий сектор».

THE INFLUENCE OF SOCIAL AND POLITICAL STRUCTURES ON THE FORMATION OF UKRAINIAN VOLUNTEER BATTALIONS IN 2014–2015

Kravchenko Mykola Serhiiiovych,

Candidate of Historical Sciences,

Doctoral Student

M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies

National Academy of Sciences of Ukraine

2005kms83@gmail.com

orcid.org/0000-0003-1908-1595

The purpose of this investigation is to determine the extent and nature of the influence of socio-political structures on the formation of volunteer battalions that participated in hostilities in eastern Ukraine in 2014–2015. **Methods.** The research methodology involves the application of the principles of historicism, the integrity of the study of historical sources and objectivity, the use of methods of analysis and synthesis, classification and systematization. The article reviews and analyzes previous research on this topic, as well as lists the public organizations and political parties that have influenced the formation of Ukrainian volunteer battalions. **Results.** According to the results of the study, the classification of volunteer units that participated in the Anti-Terrorist Operation in Eastern Ukraine, according to the criterion of influence on their formation of public organizations and political parties, based on analysis of previous research, media materials, published memoirs of participants, funded internal documentation formations and other available sources. **Conclusions.** The nature of the influence of specific socio-political structures on specific voluntary formations is studied. Eighteen public organizations and political parties that influenced the formation of Ukrainian volunteer battalions were identified. At the same time, the influence of only seven of these structures was decisive and only in the activities of seven volunteer formations (three units subordinated to the Internal Affairs agencies, a volunteer company subordinated to the State Border Service and three other voluntary formations that were not subordinated to any state structures). Regarding the influence of the international socio-political movement “Free Caucasus” on the formation of two more volunteer units, we can assume a similar influence, but due to lack of data we can not confirm or refute this assumption. As for other socio-political structures, their influence concerned only the formation of ideological sentiments of personnel and the creation of symbols of voluntary formations, and obviously only at the stage of their acquisition.

Key words: volunteer movement, Anti-terrorist operation in Eastern Ukraine, “Azov” battalion, “Aidar” battalion, “Right Sector”.

1. Вступ

Українські добровольчі батальйони стали одним з ключових чинників у військово-політичних подіях 2014 року, особливо на початковому етапі бойових дій. Їх (добробатів) формування відбувалося в умовах балансування державного механізму на межі колапсу. Водночас розвивалися структури громадянського суспільства. Такий розвиток був зумовлений Революцією гідності. Все це сприяло утворенню більш тісного зв'язку українських добровольчих формувань з громадсько-політичними організаціями, а не з державними структурами, яким вони підпорядковувалися. Це робить українські добровольчі батальйони унікальним явищем в новітній історії незалежної України (Стасюк, 2018).

Уже опубліковано багато досліджень, що торкаються тематики українських добровольчих формувань 2014–2015 років, проте в межах академічної науки питання впливу громадських організацій та політичних партій на їх творення детально не розглядалося. Його торкалися у своїх дослідженнях тільки А. Гуральська (Гуральська, 2015) та Ю. Стасюк (Стасюк, 2018), але з часу публікацій їхніх досліджень доступною стала низка нових джерел, які значною мірою коригують висновки цих дослідників. Потреба у корекції попередніх напрацювань та детальному дослідженні громадсько-політичного впливу на добровольчі батальйони, що брали участь у бойових діях на Сході України у 2014–2015 роках, зумовлює актуальність даної розвідки.

Метою розвідки є визначення обсягів та характеру впливу громадсько-політичних структур на формування українських добровольчих батальйонів у 2014–2015 роках. Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі завдання:

1) здійснити огляд та аналіз попередніх досліджень за цією темою;

2) скласти перелік громадських організацій та політичних партій, які мали вплив на формування українських добровольчих батальйонів;

3) спираючись на аналіз попередніх досліджень, матеріали засобів масової інформації (ЗМІ), опублікованих спогадів учасників подій, зафонованої внутрішньої документації добровольчих формувань та інших доступних джерел, визначити характер впливу конкретних громадсько-політичних структур на конкретні добровольчі формування;

4) здійснити класифікацію добробатів за критерієм впливу на їх формування громадських організацій та політичних партій.

Як зазначалося вище, тільки А. Гуральська та Ю. Стасюк у своїх дослідженнях торкалися теми громадсько-політичного впливу на формування українських добровольчих батальйонів. Віцеконсул Генерального Консульства Республіки Польща у Вінниці Агнешка Гуральська, яка є автором звіту «Добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечності», опублікованого 18 травня 2015 року на вебсайті фундації «Відкритий діалог», відзначила, що громадсько-політичні структури мали суттєвий (зокрема, ідеологічний) вплив на формування лише трьох добробатів – добровольчого українського корпусу «Правий сектор» та батальйонів «ОУН» і «Азов» (А. Гуральська, 2015). Однак таке твердження є щонайменше необґрунтованим, адже польська дослідниця

не надала жодних аргументів, на яких ґрунтується її висновок. Робота співробітника Національного університету оборони ім. І. Черняхівського Ю. Стасюка є масштабнішим дослідженням, ніж звіт А. Гуральської. Він опрацював значну джерельну базу, а його висновки суттєво відрізняються від висновків вищезгаданої польської дослідниці. У його роботах фіксується громадсько-політичний вплив на формування аж 30 добробатів (Стасюк, 2018: 246–254), хоча без зазначення обсягів та характеру такого впливу. Але, попри справді колосальний набір фактологічної інформації, зібрані Ю. Стасюком дані не були належним чином перевірені, що в підсумку призвело до низки хибних результатів. Так, у дослідженні в переліку реальних добробатів з'явилося кілька добровольчих формувань (Стасюк, 2018: 254), про заклики до утворення яких були повідомлення у ЗМІ, але які в реальному просторі так ніколи і не були сформовані (батальйон «Крим», батальйон «Україна») (Gazeta.ua, 2014). Крім того, на добровольчі підрозділи у Ю. Стасюка перетворилися окремі волонтерські та громадські формування (група «Аеророзвідка», цивільний корпус «Азов») (Національний кореспондент, 2015) та партизанські групи («Тіні», «Тесла», «Севр»), реальність яких наразі є сумнівною (Вікіпедія, 2019).

Матеріали ЗМІ (зокрема, численні інтерв'ю з командирами батальйонів та добровольцями), опубліковані спогади учасників подій та зафоновані Центральним державним архівом громадських об'єднань України (ЦДАГО) збірки внутрішньої документації добровольчих формувань дають змогу здійснити корекцію даних, зібраних Ю. Стасюком, а також визначити обсяги і характер впливу конкретних громадсько-політичних структур на конкретні добровольчі формування.

2. Обсяги громадсько-політичного впливу на формування добробатів

Спираючись на вищезазначені джерела, можна скласти такий перелік громадських організацій та політичних партій, які здійснили суттєвий вплив на формування українських добровольчих батальйонів:

– «Самооборона Майдану», яка долучилася до формування батальйонів «Чернігів» (конкретно 14-та сотня Самооборони «Вільні люди»), «Київ-2» (конкретно «Афганська» сотня Самооборони спільно з рухом «С14»), «Львів» у підпорядкуванні органів Міністерства внутрішніх справ (МВС) (Стасюк, 2018: 249–251); 24-го батальйону територіальної оборони (БТрО) «Айдар» (Орел, 2016); 4-го БТрО «Прикарпаття» (конкретно самооборонний намет «Коломия»); 25-го БТрО «Київська Русь» (конкретно 40-ва та 42-га сотні Самооборони) у складі Збройних сил України (ЗСУ) (Стасюк, 2018: 246–248); 1-го і 2-го резервних батальйонів Національної гвардії України (НГУ), які в липні 2014 року були об'єднані в батальйон оперативного призначення імені Кульчицького (Стасюк, 2018: 252–253);

– Штаб національного захисту Дніпропетровської області та місцевий осередок Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина», які долучилися до формування батальйонів «Дніпро-1» та «Луганськ-1» у підпорядкуванні МВС; батальйону «Донбас» у підпорядкуванні НГУ; 20-го БТрО «Дніпропетровськ», 34-го БТрО «Батьківщина», 37-го БТрО,

42-го БТрО «Рух опору» у складі ЗСУ (Стасюк, 2018: 246–252);

– Штаб національного захисту Київської області, який долучився до формування 11-го БТрО «Київська Русь» у складі ЗСУ (Стасюк, 2018: 246);

– політична партія «Народний фронт», яка долучилася до формування батальйонів «Київ-1», «Артемівськ» та «Золоті ворота» у підпорядкуванні МВС (Стасюк, 2018: 249–250);

– політична партія «Удар», яка долучилася до формування 4-го БТрО «Закарпаття» у складі ЗСУ (Стасюк, 2018: 246);

– Радикальна партія Олега Ляшка, яка долучилася до формування батальйону «Шахтарськ» у підпорядкуванні МВС (Стасюк, 2018: 249–250);

– добровольчий загін територіальної оборони при Сумському міському військовому комісаріаті, який долучився до формування 15-го БТрО «Суми» у складі ЗСУ (Стасюк, 2018: 246);

– Новокодацька сотня Кодацької паланки «Війська Запорізького низового» (громадська організація), яка долучилася до формування батальйону «Січеслав» у підпорядкуванні МВС (Стасюк, 2018: 249–250);

– Київський козацький полк імені Тараса Шевченка «Бойового українського козацтва» (громадська організація), який сформував добровольчу козацьку роту спецпризначення імені Тараса Шевченка, яка діяла у підпорядкуванні загону Державної прикордонної служби України (ДПСУ) в Новоазовську (Гасиджак, Малород, Спасіченко, 2017);

– Українська національна асамблея – Українська народна самооборона (УНА-УНСО), яка сформувала добровольчий батальйон «УНА-УНСО», який увійшов до складу 54-го окремого розвідувального батальйону ЗСУ (Радіо «Свобода», 2015);

– національно-визвольний рух «Правий сектор» та утворена в результаті його розколу «Державницька ініціатива Яроша», які сформували добровольчий український корпус «Правий сектор» та Українську добровольчу армію (Дніпроград, 2017);

– громадська організація «Патріот України», яка сформувала партизанський загін «Чорний корпус», на базі якого був створений добровольчий батальйон «Азов» у підпорядкуванні МВС (ЦДАГО України, Ф. 361. Оп. 1. Спр. 1–8);

– громадська організація «Східний корпус», яка сформувала однойменну добровольчу роту у підпорядкуванні МВС (057.ua, 2015);

– Київська сотня ОУН імені Євгена Коновальця, створена під час Революції гідності з членів та прихильників «Організації українських націоналістів», яка сформувала батальйон «ОУН» (ЦДАГО України, Ф. 361. Оп. 2. Спр. 1–3);

– сотня Ісуса Христа, створена під час Революції гідності з членів та прихильників політичної партії «Братство», яка сформувала добровольчу роту «Свята Марія» в підпорядкуванні МВС (Gordonua.com, 2017);

– міжнародний суспільно-політичний рух «Вільний Кавказ», який сформував два чеченських добровольчих батальйони – імені Шейха Мансура та імені Джохара Дудаєва (Стасюк, 2018: 254–255).

Що стосується участі інших громадсько-політичних структур у формуванні добровольчих підрозділів,

то наразі відомостей про це немає.

3. Характер громадсько-політичного впливу на добробати

Таким чином, можна зробити висновок, що «Самооборона Майдану» долучилася до формування аж 8 добровольчих підрозділів (3 батальйони МВС, 3 батальйони ЗСУ, 2 батальйони НГУ). Штаб національного захисту Дніпропетровської області та місцевий осередок Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» долучилися до формування 7 добровольчих підрозділів (4 батальйони ЗСУ, 2 батальйони МВС, 1 батальйон НГУ). Політична партія «Народний фронт» долучилася до формування 3 добровольчих батальйонів у складі МВС, а міжнародний суспільно-політичний рух «Вільний Кавказ» сформував 2 добровольчих батальйони, які не підпорядковувалися українським державним структурам (однак немає відомостей про повноцінну чисельність цих підрозділів, адже, вочевидь, це були нечисельні й нерегулярні боївки). Характер впливу організацій на формування добровольчих підрозділів ніяк не корелюється з кількістю добробатів, до формування яких долучилася певна організація. Характер цього впливу найповніше відображає участь громадсько-політичних структур у комплектації командування конкретних підрозділів. З огляду на цей критерій можна відзначити ключовий вплив структур громадянського суспільства на керівництво таких добробатів:

– добровольчий український корпус «Правий сектор», Українська добровольча армія, батальйон «ОУН» – усі ці підрозділи не підпорядковувалися державним структурам. Командування всіх трьох підрозділів безпосередньо призначалося керівництвом організацій-засновниць, про що прямо свідчать численні інтерв'ю командирів у ЗМІ та внутрішні архіви підрозділів (ЦДАГО України, Ф. 361. Оп. 2. Спр. 1–3);

– добровольчий батальйон «Азов» знаходився у підпорядкуванні МВС, але керівники функціональних та лінійних структур були вихідцями з організації «Патріот України» чи союзних їй організацій. Відповідно до внутрішніх наказів підрозділу командир батальйону (він же керівник «Патріоту України») безпосередньо призначав людей на посади в батальйоні (ЦДАГО України, Ф. 361. Оп. 1. Спр. 4, Арк. 1–33);

– оскільки командування добровольчими ротами МВС «Східний корпус» і «Свята Марія» та спецротою ім. Т. Шевченка у загоні ДПСУ здійснювали вихідці з організацій-засновниць, то суттєвий вплив відповідних цивільних структур на структури добровольчі, безумовно, був визначальним.

Відомостей про процедуру призначення командування чеченських добровольчих батальйонів імені Шейха Мансура та імені Джохара Дудаєва наразі немає. Однак з огляду на їх нерегулярний характер і координацію з державними структурами виключно на тактичному рівні можна припустити визначальний характер впливу на такі процеси вищезгаданого міжнародного суспільно-політичного руху «Вільний Кавказ».

Що стосується інших добровольчих батальйонів, до формування яких долучилися громадські організації та політичні партії, то вплив громадсько-політичних структур на них обмежився певною координаційною допомогою у комплектації підрозділів та формуванні ідеологічних настроїв. Можливою є також участь

у окремих локальних аспектах їх творення (наприклад, символіка батальйону «Шахтарськ» була створена за мотивами логотипу Радикальної партії Олега Ляшка, шеврон батальйону «Січеслав» був створений на основі козацької геральдики відповідного регіону, а в емблемі батальйону «УНА-УНСО» присутня символіка однойменної організації). Говорити про більш потужний вплив наразі немає підстав.

4. Висновки

Здійснивши огляд та аналіз попередніх досліджень громадсько-політичного впливу на формування добробатів, ми склали перелік з 18 громадських організацій та політичних партій, які мали вплив на творення українських добровольчих формувань. Спираючись на зафоновану ЦДАГО України внутрішню документацію добровольчих формувань, опубліковані спогоди учасників подій, матеріали ЗМІ та інші доступні джерела, ми визначили характер впливу конкретних

громадсько-політичних структур на конкретні добровольчі формування та здійснили класифікацію добробатів за критерієм впливу на їх формування громадських організацій та політичних партій. За результатами зазначеної роботи було виявлено, що лише 7 громадсько-політичних організацій мали визначальний вплив на діяльність 7 добровольчих батальйонів (3 у підпорядкуванні МВС, 1 у підпорядкуванні ДПСУ і ще 3 не були підпорядковані державним структурам). Можна також припустити аналогічний вплив міжнародного суспільно-політичного руху «Вільний Кавказ» на формування 2 чеченських підрозділів, проте через відсутність даних неможливо однозначно підтвердити чи спростувати дану тезу. Що стосується інших добробатів, участь у формуванні яких взяли громадсько-політичні структури, то їх вплив обмежувався участю в комплектації, творенні ідеологічних настроїв та емблем на етапі їх формування.

Література:

1. «Східний Корпус» собрался оборонять Харьков до последнего патрона: «Мы просим наш народ поддержать нас». 057.ua. 4 березня 2015 р. URL: <https://www.057.ua/news/757940/shidnij-korpus-sobralsa-oboronat-harkov-doposlednego-patrona-my-prosim-nas-narod-podderzat-nas> (дата звернення: 10.11.2021).
2. Батальйон Ляшка існує тільки віртуально. Gazeta.ua. 18 червня 2014 р. URL: https://gazeta.ua/articles/culture/_bataljon-lyashka-isnuje-tilki-virtualno-bataljon-azov/564657 (дата звернення: 10.11.2021).
3. В Мариуполе создан батальон «Святая Мария». Gordonua.com. 22 вересня 2014 р. URL: <https://gordonua.com/news/war/v-mariupole-sozdan-batalon-svyataya-mariya-42544.html> (дата звернення: 10.11.2021).
4. Гасиджак Л., Малород А., Спасіченко О. Київський козацький полк ім. Т.Г. Шевченка в АТО. Київ : Вид. Ю. Вольф, 2017. 60 с.
5. Гуральська А. Добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечності : звіт. 18 травня 2015 р. URL: <http://ua.odfoundation.eu/a/6444,zvit-dobrovolchi-batalyoni-viniknennya-diialnist-superechnosti> (дата звернення: 10.11.2021).
6. Добровольці легалізуються в Збройних силах України. Радіо «Свобода». 8 квітня 2015 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26944303.html> (дата звернення: 10.11.2021).
7. Орел І. Хроніка одного батальйону. Харків : Фоліо, 2016. 178 с.
8. Партизанський загін «Тіні». Вікіпедія: вільна енциклопедія. 18 липня 2019 р. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%BD_%C2%AB%D0%A2%D1%96%D0%BD%D1%96-%C2%BB (дата звернення: 10.11.2021).
9. Стасюк Ю.М. Українські добровольчі формування: створення та функціонування (2014–2015 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2018. 281 с.
10. Українська добровольча армія нагадує, що війна триває, та запрошує до навчального центру. Дніпроград. 16 липня 2017 р. URL: https://dniprograd.org/2017/07/16/ukrainska-dobrovolcha-armiya-nagadue-shcho-viyna-trivae-ta-zapros hue-do-navchalnogo-tsentru_58561 (дата звернення: 10.11.2021).
11. ЦДАГО України. Ф. 361. Оп. 1–2.
12. Цивільний фронт. Національний кореспондент. 8 грудня 2015 р. URL: <https://nackor.org/ukr/civil-niy-front> (дата звернення: 10.11.2021).

References:

1. 057.ua. (2015). “Skhidnyj Korpus” sobralsia oboroniat’ Khar’kov do posledneho patrona: “My prosym nash narod podderzhat’ nas”. 4 bereznia 2015 r. [The Eastern Corps was going to defend Kharkiv to the last bullet: “We ask our people to support us”. March 4, 2015]. Retrieved from: <https://www.057.ua/news/757940/shidnij-korpus-sobralsa-oboronat-harkov-doposlednego-patrona-my-prosim-nas-narod-podderzat-nas> (Accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].
2. Gazeta.ua. (2014). Batal’jon Liashka isnuie til’ky virtual’no. 18 chervnia 2014 r. [Lyashko’s battalion exists only virtually. June 18, 2014]. Retrieved from: https://gazeta.ua/articles/culture/_bataljon-lyashka-isnuje-tilki-virtualno-bataljon-azov/564657 (Accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].
3. Gordonua.com. (2014). V Maryupole sozdan batal’on “Sviataia Maryia”. 22 veresnia 2014 r. [The St. Mary’s Battalion was established in Mariupol. September 22, 2014]. Retrieved from: <https://gordonua.com/news/war/v-mariupole-sozdan-batalon-svyataya-mariya-42544.html> (Accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].
4. Wikipedia. (2019). Partyzans’kyj zahin “Tini”. 18 lypnia 2019 r. [Partisan detachment “Shadows”. July 18, 2019]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%BD_%C2%AB%D0%A2%D1%96%D0%BD%D1%96-%C2%BB (Accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].

5. Hasydzhak, L., Malorod, A., Spasichenko, O. (2017). Kyivs'kyj kozats'kyj polk im. T. H. Shevchenka v ATO [Kyiv Cossack Regiment named after TG Shevchenko in the anti-terrorist operation]. Kyiv : Yu. Volf's publishing house, 60 p. [in Ukrainian].
6. Hural's'ka, A. (2015). Zvit: Dobrovol'chi batal'jony. Vynyknennia, diial'nist', superechnosti. 10 travnia 2019 r. [Report: Volunteer Battalions. Occurrence, activity, contradictions. May 18, 2015]. Retrieved from: <http://ua.odfoundation.eu/a/6444,zvit-dobrovolchi-batalyoni-viniknennya-diyalnist-superechnosti> (Accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].
7. Dniprohrad. (2017). Ukrains'ka dobrovol'cha armiiia nahaduie, scho vijna tryvae ta zaproshuie do navchal'noho tsentru. 16 lypnia 2017 r. [The Ukrainian Volunteer Army reminds that the war continues and invites you to the training center. July 16, 2017]. Retrieved from: https://dniprograd.org/2017/07/16/ukrainska-dobrovolcha-armiya-nagadue-shcho-viy-na-trivae-ta-zaproshue-do-navchalnogo-tsentru_58561 (Accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].
8. National Correspondent. (2015). Tsyvil'nyj front. 8 hrudnia 2015 r. [Civil front. December 8, 2015]. Retrieved from: <https://nackor.org/ukr/civil-niy-front> (Accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].
9. Orel, I. (2016). Khronika odnogo batal'jonu. [Chronicle of one battalion.]. Kharkiv: Folio, 178 p. [in Ukrainian].
10. Radio Svoboda. (2015). Dobrovol'tsi lehalizuiut'sia v Zbrojnykh sylakh Ukrainy. 8 kvitnia 2015 r. [Volunteers are legalized in the Armed Forces of Ukraine. April 8, 2015]. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/26944303.html> (Accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].
11. Stasyuk Yu.M. (2018). Ukrains'ki dobrovol'chi formuvannia: stvorenna ta funktsionuvannia (2014–2015 rr.) [Ukrainian volunteer formations: creation and functioning (2014–2015)]: Qualification Scientific Work: 07.00.01 / Stasiuk Yuriy Mykolajovych; Ivan Chernyakhovsky National University. Kyiv, 2018. 281 p. [in Ukrainian].
12. Central state archive of public associations of Ukraine. F. 361. D.1–2. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 25.11.2021.
The article was received 25 November 2021.*